

Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Diagnostyka, zapobieganie, zwalczanie

red. nauk. Maciej Trzciniński i Olgierd Jakubowski

Katedra Kryminalistyki Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2016, ss. 296

Piotr Chrzczonowicz

Katedra Prawa Karnego WPIA Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

PRZESTĘPCZOŚĆ PRZECIWKO dziedzictwu kulturowemu nie leży niestety w głównym nurcie zainteresowań badawczych krajowej nauki prawa karnego i dziedzin mu pokrewnych, jak kryminologia i kryminalistyka, czy – ostatnio modnych – nauk o bezpieczeństwie, wyodrębnianych w osobną dziedzinę o charakterze interdyscyplinarnym. Przyczyny tego stanu rzeczy są przynajmniej dwie. Po pierwsze, ujawniona przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu – w ujęciu ilościowym i jakościowym – nie stanowi jakiejś widocznej kategorii na tle przestępczości w ogóle. Nie jest ona zatem zjawiskiem na tyle powszechnym w świetle danych statystycznych i uciążliwym z punktu widzenia odczuć społecznych, aby plasować ją w ścisłym centrum zainteresowania organów ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, a także wymiaru sprawiedliwości. Po drugie, przestępczością przeciwko dziedzictwu kulturowemu „na poważnie” zajmuje się dość wąskie grono specjalistów, a głos tego środowiska – w zasadniczej mierze teoretyków i praktyków zarazem – nie zawsze wybrzmiewa tak, aby mógł być lepiej słyszalny od głosów pochodzących z kręgów eksperckich skoncentrowanych na problemach innej przestępczości. Niemniej jednak problemy łączące się

z tą przestępczością nie są zupełnie ignorowane i pojawiają się w wielu opracowaniach i analizach uczonych i praktyków¹. Mimo obecności tej problematyki w doktrynie, trudno nie zgodzić się z poglądem, iż polski ustawodawca traktuje zagadnienia związane z ochroną dziedzictwa kulturowego przed przestępczością z pewną dezynwolturą, stroniąc od nadania im należytej rangi na płaszczyźnie prawa karnego². Jak się wydaje, przeciwnie stanowisko miałyby zbyt wątle podstawy, m.in. ze względu na brak realizacji przez ustawodawcę obecnego w literaturze prawniczej od co najmniej kilku lat sensownego postulatu lansującego ideę unifikacji ochrony karnoprawnej dziedzictwa i wprowadzenia do kodeksu karnego osobnego rozdziału zawierającego adekwatne przepisy dotyczące tej ochrony³.

Mając na względzie powyższe ogólne refleksje, problematykę przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu traktować należy jako wciąż wymagającą eksploracji naukowej i analiz pozwalających na lepsze obrazowanie i jednocześnie lepsze rozumienie, tym bardziej, że w obrębie tej przestępczości – mającej przecież nie tylko wymiar krajowy, ale i międzynarodowy – raz po raz obserwowane są nowe tendencje i trendy. Profilaktyka i reakcja wobec niej mogą

być zatem poważnym wyzwaniem dla różnych agend kontroli społecznej, zwłaszcza że agendy te – realizując swoje zadania operacyjne lub procesowe związane z tego typu przestępczością – niestety nie zawsze nadają im odpowiedni priorytet i nie zawsze mogą prezentować satysfakcjonujące rezultaty swojej pracy.

Próbę udzielenia odpowiedzi na wskazane potrzeby stanowi z pewnością książka pt. *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Diagnostyka, zapobieganie, zwalczanie*, przygotowana pod koniec 2016 roku pod redakcją Macieja Trzcinińskiego oraz Olgierda Jakubowskiego. Publikacja ta – jak zaznaczyli jej redaktorzy we *Wprowadzeniu* (zob. s. 11) – jest rezultatem konieczności postawienia nowej diagnozy odnoszącej się do ochrony dziedzictwa kulturowego (w tym do jego ochrony przed przestępczością), bazującej na wiedzy i dotychczasowych doświadczeniach funkcjonariuszy policji, prokuratury, Straży Granicznej, Służby Celnej, pracowników Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów czy Narodowego Instytutu Dziedzictwa, jak również osób reprezentujących środowisko naukowe. Konieczność ta podyktowana jest zaś zachodzącymi na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat zjawiskami oraz zmianami społecznymi i prawnymi

dotyczącymi dziedzictwa kulturowego, wynikającymi m.in. z członkostwa Polski w strukturach Unii Europejskiej i związanych z tym procesów integracyjnych oraz z sytuacji ekonomicznej, a zwłaszcza tendencji uwidaczniających się na międzynarodowych rynkach sztuki.

Na recenzowaną książkę złożyły się opracowania doświadczonych specjalistów zajmujących się zagadnieniami prawnej ochrony dziedzictwa kulturowego przed zagrożeniami przestępczością, reprezentujących zarówno świat nauki, jaki i praktyki, wśród nich także specjalistów z zagranicy (Łotwy, Ukrainy i Rumunii). Pozycja zawiera łącznie 22 opracowania poruszające różnorakie aspekty przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Znajdujemy w nich tak rozważania na temat zagadnień kryminologicznych dotyczących wskazanego rodzaju przestępczości (etiologicznych, fenomenologicznych czy statystycznych), jak i prawnych (karnomaterialnych i procesowych) oraz kryminalistycznych (poświęcone m.in. kwestiom ujawniania przestępstw i wykrywania ich sprawców, *modus operandi* sprawców czy sporządzania ekspertyz na potrzeby organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości). Szerokie, wielowątkowe podejście do problematyki przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu, a także synergia refleksji naukowej z wyrażonym praktycznym charakterem opracowań, niejednokrotnie opartych na danych empirycznych (pochodzących z różnych źródeł i na ogół niełatwo dostępnych) lub przywołujących interesujące stany faktyczne pewnych spraw, to niewątpliwe atuty książki. Warto w tym miejscu nieco bardziej szczegółowo przyjrzeć się zawartości tej pozycji.

W opracowaniu Katarzyny Czaplckiej *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu w statystykach policyjnych. Sposoby i kierunki ochrony*

w świetle inicjatyw międzynarodowych scharakteryzowana została generalna rola policji w odniesieniu do problematyki przestępczości przeciwko dobrom kultury, a nadto przybliżono skalę zagrożenia tego typu przestępczością w Polsce, kwestie dotyczące współpracy policji z tzw. instytucjami pozapolicyjnymi w zakresie przeciwdziałania i zwalczania przestępczości przeciwko dobrom kultury (do których zalicza się np. Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Narodowy Instytut Dziedzictwa czy Wydział Strat Wojennych Departamentu Dziedzictwa Kulturowego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego), jak również podejmowane inicjatywy międzynarodowe służące zachowaniu dziedzictwa kulturowego lub pamięci o nim. Autorka wskazała trafnie na źródła trudności dotyczących szacowania skali zagrożenia przestępczością przeciwko dobrom kultury oraz identyfikacji jej trendów w pewnych rejonach świata, takie jak na przykład niejednorodne bazy danych czy brak priorytetowego podejścia do problematyki tej przestępczości w różnych państwach. Autorka zaakcentowała również wagę wymiany informacji pomiędzy służbami i instytucjami, zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym, w kontekście przeciwdziałania przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu.

W dwóch kolejnych opracowaniach, tj. w artykułach Wojciecha Krupińskiego (*Nowe zjawiska w przemyśle zabytków w ocenie Straży Granicznej*) i Mariusza Langego (*Działania Służby Celnej w zakresie ujawniania nielegalnie przewożonych zabytków*), zwrócono uwagę na zjawisko nielegalnego transportu i obrotu elementami dziedzictwa kulturowego w wymiarze transgranicznym, w tym odbywającego się w strefie Schengen. Aktualnie poważnym wyzwaniem dla odpowiednich służb są przypadki

wywozu dóbr kultury, w tym zabytkowych, poza obszar Unii Europejskiej, jak również wwożenia takich dóbr do Unii. Pierwszy ze wskazanych autorów jako jedno z najnowszych zagrożeń identyfikuje zjawisko obrotu zabytkami pochodzącymi z Syrii, Iraku czy krajów północnej Afryki. W ramach tego obrotu diagnozowane są różne szlaki przemytu, spośród których na szczególną uwagę zasługują dwa – bardziej zorganizowany tzw. szlak włoski oraz mniej zorganizowany tzw. szlak bałkański. Przemycane przedmioty sprzedawane są na renomowanych aukcjach, a także w wyspecjalizowanych sklepach i antykwariatach, gdzie oferowane są one do zakupu wraz z przedmiotami pochodzącymi z legalnego źródła. Autor ten zaakcentował, że w zwalczaniu nielegalnego handlu dobrami kultury istotne znaczenie ma wzmocnienie i poprawa przepływu informacji między odpowiednimi podmiotami, a aktualną potrzebą jest przygotowanie takich rozwiązań, które dadzą organom ścigania podstawy do formalnego zatrzymywania przedmiotów podlegających nielegalnemu obrotowi już w chwili ich ujawnienia. Drugi z autorów, wskazując na zadania i kompetencje Służby Celnej w odniesieniu do ochrony dziedzictwa kulturowego przed zagrożeniami mającymi postać naruszeń prawa o charakterze wykroczeń lub przestępstw, podkreślił znaczenie działalności kontrolnej grup mobilnych organów celnych oraz wskazał na obecność i rolę w Służbie Celnej koordynatorów merytorycznych odpowiedzialnych za problematykę ochrony dóbr kultury w izbach celnych. Autor ten podkreślił, że jednym z najistotniejszych problemów pojawiających się w pracy organów celnych jest właściwa identyfikacja przedmiotów jako pochodzących z czynów zabronionych.

W opracowaniu Marcina Gocha *Zagrożenia dziedzictwa kulturowego*

przez zorganizowaną przestępczość poruszono kwestię zainteresowania zorganizowanych grup przestępczych działalnością kryminalną dotykającą sfery dóbr kulturowych oraz przedstawiono wybrane aspekty praktyki śledczej CBS i prokuratury odnoszącej się do tej działalności. Problematyka zagrożeń, jakie dla dziedzictwa kulturowego stwarza aktywność zorganizowanej przestępczości, jest z pewnością frapująca. Lektura opracowania Marcina Gocha, w którym została ona zaledwie naszkicowana, zwiększa jedynie apetyt na poddanie jej głębszej, metodologicznie bardziej dopracowanej eksploracji.

W artykule Wojciecha Szafrąńskiego *Nowe zjawiska w obrębie przestępczości na rynku sztuki w Polsce* przedstawiono złożoność mechanizmów funkcjonowania rynku sztuki w ogóle i wynikające stąd sytuacje ryzykowne dla jego uczestników. Autor interesująco omówił również kilka nowych zjawisk w obrębie przestępczości na rynku sztuki w Polsce, tj. zjawisko artnappingu, łapownictwa przez rynek sztuki, „czarnych aukcji”, oszustwa z wykorzystaniem „żyrandolowych” aukcji oraz „kołowego” obrotu falsyfikatami. Trafnie podkreślił również, że dla rynku sztuki największym zagrożeniem nie jest występowanie na nim przestępczości, ale raczej traktowanie obecnych na nim patologii jako pewnej normalności czy standardu ryzyka.

Opracowanie Andrisa Kairissa pt. *Crime Against Cultural Property: Finding Solutions (Przestępczość przeciwko mieniu kulturowemu. W poszukiwaniu rozwiązań)* koncentruje się wokół problematyki zapobiegania i zwalczania zamachów na dobra kulturowe na Łotwie, polegających na nielegalnym pozyskiwaniu takich dóbr. Większość z nich pochodzi z kradzieży, wiele jest też artefaktów, których źródłem pochodzenia są bezprawne poszukiwania i wykopaliska. Znaczna liczba tych dóbr ma charakter sakralny. Niepokoi

fakt, że wskaźnik odzyskiwania mienia kulturowego utraconego na skutek nielegalnych zachowań jest bardzo niski. Autor, poszukując możliwości rozwiązywania problemów istniejących w obserwowanym obszarze, widzi je m.in. we wzmacnianiu współpracy i w usprawnianiu wymiany informacji pomiędzy stosownymi podmiotami – zarówno pomiędzy organami ścigania i wymiaru sprawiedliwości, jak i instytucjami kultury oraz właścicielami czy opiekunami mienia kulturowego.

Artykuł Wołodomyra Hul'kewyca *Ochrona karnoprawna dziedzictwa kulturowego w Ukrainie* zawiera omówienie cech ukraińskiego systemu prawnej ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym ochrony o charakterze karnoprawnym. Autor wskazał, że aktualnie ochrona karnoprawna dziedzictwa kulturowego w Ukrainie nie jest wystarczająca, a obowiązujące prawo – niekiedy wręcz martwe w obliczu konfrontacji z rzeczywistością – wymaga istotnych zmian.

W kolejnym opracowaniu pt. *Problematyka prawno-kryminalistyczna okradania oraz nielegalnych ekshumacji grobów wojennych* autorstwa Adama Grajewskiego zwrócono uwagę na poważne zagrożenie związane z rozwijającym się rynkiem kolekcjonerskim i przestępczością przeciwko zabytkom, stwarzane przez mniej lub bardziej wyspecjalizowane osoby lub grupy osób zajmujące się poszukiwaniami cennych przedmiotów znajdujących się pod powierzchnią ziemi, nierzadko w miejscach pochówków. Autor omawia aspekty prawne i praktyczne związane z ochroną takich miejsc, wskazując m.in. na problem bagatelizowania i statystycznego zaniedbywania przestępczości, która tam występuje. Słabe jej rozpoznanie, brak wiarygodnego monitoringu oraz niedostateczne wykorzystanie istniejących narzędzi kryminalistycznych wpływają zaś ujemnie na wykrywalność sprawców, powodu-

jąc, że jest ona niska. Wymagane jest więc podjęcie działań na rzecz podnoszenia skuteczności przeciwdziałania tej przestępczości.

Artykuł Olgierda Jakubowskiego *Przestępczość przeciwko dziedzictwu martyrologicznemu związanemu z Holocaustem – zarys zagadnienia* zawiera omówienie problematyki ochrony przed przestępczością godzącą w tak zwane dziedzictwo martyrologiczne, to jest miejsca i obiekty będące symbolem i formą upamiętnienia tragicznych, historycznych wydarzeń i doświadczeń Holocaustu. Autor zaznaczył, że przestępczość taka cechuje się dużym stopniem społecznej szkodliwości. Przybliżył aspekty prawne ochrony przed tego typu przestępczością, wskazując na jej źródła normatywne. Ogólnie odniósł się także do zagadnień praktycznych związanych z postępowaniami karnymi prowadzonymi w kontekście czynów godzących w dziedzictwo martyrologiczne związane z upamiętnieniem Holocaustu, które dotyczyły Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w latach 2010-2015 (w większości z przywołanych spraw z tego okresu postępowania karne zostały umorzone). Zgłosił także postulat rozważenia wprowadzenia do ustawy o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady⁴ pewnych nowych przepisów karnych odpowiadających potrzebie penalizacji różnych zachowań dotyczących dziedzictwa martyrologicznego związanego z Holocaustem.

W opracowaniu Julianny Makiłły-Polak *Problematyka niszczenia zabytków nieruchomości w Polsce na przykładzie sprawy zburzenia willi na ulicy Zgierskiej w Łodzi*, będącym obszernym i pogłębionym studium przypadku zburzenia zabytkowej willi Reinholda Langego w czerwcu 2011 roku, przeprowadzono także analizę problematyki niszczenia i uszkodzania zabytków nieruchomości w Polsce w ogóle. Autorka wskazuje, że takie zachowa-

nia są niestety traktowane przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości raczej pobłażliwie. Zwraca ona trafnie uwagę, że sytuację zabytków nieruchomych w Polsce z pewnością poprawiłby sprawniej działający nadzór konserwatorski, a sama problematyka niszczenia czy uszkodzania zabytków powinna bardziej absorbować uwagę polskich władz.

Z tematyką powyższego tekstu koresponduje opracowanie Ryszarda Krawczyka pt. *Analiza czynników kształtujących modus operandi sprawców niszczenia zabytków nieruchomych w Polsce*. Autor przedstawił w nim cechy sprawców niszczenia lub uszkodzania zabytków nieruchomych, szczegółowo przeanalizował ich model *modus operandi*, a także zaprezentował katalog ich motywów działania. Analiza ta może być użyteczna nie tylko z punktu widzenia kryminalistycznego procesu ujawniania zachowań zabronionych i wykrywania ich sprawców, ale i profilaktyki kryminalnej, stwarzając ramy dla podejmowania aktywności w kierunku lepszej ochrony zabytków nieruchomych w Polsce.

Artykuł autorstwa Marcina Sabacińskiego *Nielegalne wykopaliska jako forma destrukcji zabytku* przybliża czytelnikowi pojęcie dziedzictwa archeologicznego oraz regulacje karne, które mogą mieć zastosowanie w kontekście ochrony tego dziedzictwa, wiążącej się z problematyką nielegalnych wykopalisk. Problematyka ta, zdaniem autora, nie znajduje pełnego zrozumienia podmiotów reprezentujących interesy państwa w przeciwdziałaniu przestępczości godzącej w dziedzictwo archeologiczne.

Kolejny autor – Bartłomiej Gadecki – w opracowaniu zatytułowanym *Przestępczość przeciwko podwodnemu dziedzictwu kultury (wybrane zagadnienia)* zwrócił uwagę na możliwość wykorzystania istniejących instrumentów prawnych do ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowe-

go przed zagrożającymi mu zachowaniami przestępnymi. Zaprezentował także potencjalne rozwiązania służące ograniczeniu aktywności sprawców czynów godzących w takie dziedzictwo oraz wzmacnianiu jego ochrony.

W artykule Sorin Alamoareanu pt. *Forensic Examination of Archeological Artefacts (Kryminalistyczne badania artefaktów archeologicznych)* omówione zostało (w istocie skrótowo i w sposób raczej popularnonaukowy) zagadnienie realizacji fizykochemicznych badań kryminalistycznych, których przedmiotem były starożytne numizmaty typu Koson, pochodzące ze znalezisk w obrębie obszarów objętych poszukiwaniami archeologicznymi na terytorium Rumunii. Monety te stanowiły przedmiot nielegalnego obrotu, w tym także wywozu do innych państw.

Marek Łuczak, autor tekstu pt. *Falszerstwa dzieł sztuki, wprowadzenie do problematyki i współczesne zagrożenia*, skupił uwagę na złożonej procesowo problematyce przestępstw podrabiania lub przerabiania dzieł sztuki, przede wszystkim tych, które mają status zabytku. Autor zaproponował, aby *de lege ferenda* w polskim ustawodawstwie znalazły się przepisy karne odnoszące się do fałszyfikatów dzieł sztuki. Nadto wskazał na potrzebę wprowadzenia dodatkowych systemów informatycznych, dzięki którym możliwe byłoby obowiązkowe ewidencjonowanie opinii biegłych, aby wykluczyć manipulowanie nimi i ich wiarygodnością. Zdaniem autora, baza danych obejmująca opinie biegłych powinna znajdować się w dyspozycji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub instytucji mu podległych. W odniesieniu zaś do kwestii postępowania z fałszykatami dzieł sztuki autor proponuje rozważenie możliwości przygotowania rozwiązań pozwalających na ich niszczenie, by przeciwdziałać ponownemu wprowadzaniu ich do obrotu.

W opracowaniu Dariusza Wilka zatytułowanym *Identyfikacja dzieł sztuki nowoczesnymi metodami fizykochemicznymi w procesie karnym* znajdujemy interesujący wykład omawiający specyfikę badań fizykochemicznych i ich współczesne metody wykorzystywane w celu weryfikowania autentyczności dzieł sztuki. W tym zakresie bowiem badania te – na tle innych badań dzieł sztuki (historyczno-stylistycznych lub analizy sygnatur) – cechuje ogromny potencjał, choć nie zawsze ich wyniki pozwalają na rozwianie wszelkich wątpliwości co do autorstwa danego dzieła. Niemniej badania takie – patrząc z perspektywy potrzeb procesu karnego – mają wysoką jakość i wartość dowodową. Wiążą się z nimi jednak spore koszty. Autor wskazał, że zarówno biegli powoływani przez organy procesowe, jak i eksperci przygotowujący opinie na zlecenie stron na ogół poprzestają na badaniach historyczno-stylistycznych i analizie sygnatur dzieł sztuki. Tymczasem najbardziej efektywne byłoby stosowanie w badaniach autentyczności dzieł sztuki podejścia interdyscyplinarnego, którego rezultatem stanowiłoby przygotowanie opinii kompleksowej, najbardziej zbliżającej do ustalenia faktycznego statusu badanego obiektu.

W kolejnym opracowaniu, autorstwa Tadeusza Widły (*Sfalszowane sygnatury*), przedstawiony został problem fałszowania sygnatur dzieł sztuki, przede wszystkim tych znajdujących się na dziełach malarskich. Autor ciekawie i wszechstronnie omawia sposoby fałszowania sygnatur i kwestie dotyczące odpowiedzialności karnej w Polsce za tego typu działania. Stoi na stanowisku, że fałszowanie sygnatury i fałszowanie obrazu są osobnymi czynami przestępnymi.

Maciej Trzeciński, autor artykułu pt. *Skarb ze Środy Śląskiej – powracające kontrowersje*, poświęcił uwagę zagadnieniom prawnym związanym

z nielegalnie prowadzonymi w Polsce poszukiwaniami zabytków archeologicznych i następczym postępowaniem z nimi, które to procedury cechują się znaczną społeczną szkodliwością. Tłem dla jego rozważań jest przypadek losów bliżej nieokreślonej części odkrytego w 1988 roku w Środzie Śląskiej, w trakcie prowadzonych prac ziemnych, skarbu nazywanego „skarbem tysiąclecia”. Refleksje autora trafnie odzwierciedlają podstawowe dylematy organów procesowych prowadzących postępowania karne o czyny godzące w dziedzictwo kulturowe. Nadto, na ich kanwie, wyłania się zasadnicze pytanie o skuteczność systemu ochrony elementów dziedzictwa kulturowego w Polsce, obejmującego tak ochronę konserwatorską, jak i różny wymiar ochrony prawnej.

We wspólnym opracowaniu Elwiry Natalii Kałędek i Bartłomieja Gadeckiego *Przestępczość przeciwko zabytkom. Wnioski po analizie akt spraw sądowych* interesująco – choć niewątpliwie fragmentarycznie – przedstawiono zjawisko przestępczości przeciwko zabytkom w świetle kryminologicznych badań empirycznych. W swoich wnioskach autorzy m.in. wskazali na istnienie potrzeby szkolenia funkcjonariuszy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości w zakresie dokonywania właściwej kwalifikacji karnoprawnej czynów zabronionych i odpowiednich ich opisów w zarzutach. Słusznie podkreślili także konieczność promowania działań prewencyjnych i edukacyjnych w celu podnoszenia świadomości społecznej, iż dany obiekt ma charakter zabytkowy (poprzez umieszczanie w widocznych miejscach odpowiednich tablic czy znaków informacyjnych).

W artykule Kamila Zeidlera oraz Przemysława Rybińskiego *Spoleczna szkodliwość czynu a przestępstwa przeciwko dziedzictwu kultury* poddano pogłębionej i ciekawej analizie doniosły – z punktu widzenia prak-

tyki stosowania prawa – problem społecznej szkodliwości przestępstw godzących w dziedzictwo kulturowe i oceny jej stopnia. Autorzy wskazali, że choć organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości – dzięki umarzaniu postępowań karnych w sprawach dotyczących przestępstw przeciwko dziedzictwu kulturowemu z uwagi na znikomą społeczną szkodliwość czynu – mogą pozbywać się kłopotliwej i uciążliwej pracy, to jednak wyraźne intencje ustawodawcy, jak i dyrektywy polityczno-kryminalne oraz prawne dotyczące kategorii społecznej szkodliwości czynu, zawarte w przepisach i przywoływane w orzecznictwie, racjonalnie wskazują na wysoką społeczną szkodliwość takich przestępstw *ex definitione*.

Opracowanie Bartłomieja Moraka *Specyfika przestępczości przeciwko zabytkom na terenie województwa małopolskiego. Problemy ze ściganiem sprawców tego typu przestępstw* zawiera omówienie zagadnienia zagrożenia przestępczością przeciwko dobrom kultury na obszarze Małopolski. Autor przedstawił podstawowe trudności, z którymi borykają się organy ścigania w odniesieniu do tej przestępczości. Trudności te stanowią źródło wielu porażek w skutecznym jej przeciwdziałaniu.

W dopełniającym książkę opracowaniu Marka Siemionkowicza *Problematyka prowadzenia dochodzeń w sprawach związanych z przestępczością przeciwko dziedzictwu* wskazane zostały i szerzej omówione problemy dotyczące skutecznego prowadzenia postępowań karnych w sprawach z zakresu dziedzictwa kulturowego, w tym główne słabości identyfikowane w działaniach podmiotów profesjonalnych. Godne podzielenia są refleksje końcowe autora, w których m.in. wskazuje on propozycje rozwiązań, jakie podniosłyby efektywność ścigania przestępczości przeciwko dobrom kulturowym.

Recenzowana książka stanowi w istocie najbardziej aktualne i wielowymiarowe kompendium wiedzy o problemach przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu w Polsce. Zdecydowana większość opracowań zawartych w tej publikacji odznacza się wysokim poziomem merytorycznym, dobrym udokumentowaniem i ma duże walory poznawcze. Szczególnie cenne dla praktyków (zwłaszcza zaś funkcjonariuszy policji, ewentualnie innych podobnych służb, prokuratorów i sędziów) są wnioski i postulaty autorów wynikające z ich refleksji nad obowiązującym stanem normatywnym w dziedzinie ochrony dóbr kultury i bogatych doświadczeń związanych ze stosowaniem prawa w obliczu sytuacji niepożądanych, kwalifikowanych jako przestępstwa lub wykroczenia godzące w dobra z obszaru dziedzictwa kulturowego. Z pewnością w Polsce nie dostrzega się wciąż powszechnie, jak doniosły problem stanowi przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Istniejący w kraju system jego ochrony prawnej nie jest doskonały, a obserwowane w nim ułomności wymagają modyfikacji legislacyjnych (np. w dziedzinie ochrony konserwatorskiej). Organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości, stykając się ze wskazaną przestępczością, nie nadają jej często odpowiedniej rangi i niewłaściwie dokonują oceny społecznej szkodliwości jej konkretnych przejawów, co skutkuje umarzaniem postępowań karnych albo wydawaniem orzeczeń dość łagodnie traktujących sprawców czynów zabronionych godzących w dziedzictwo kulturowe. Istnieją trudności zarówno z ujawnianiem wielu przestępstw przeciwko dziedzictwu kulturowemu (mamy więc do czynienia z wysoką ciemną liczbą tej przestępczości), jak i wykrywaniem sprawców ujawnionych przestępstw. Jednym z diagnozowanych problemów jest problem efektywnej wymiany informacji i komuni-

kacji między różnymi podmiotami – z jednej strony organami prowadzącymi postępowania karne, z drugiej zaś instytucjami i innymi podmiotami realizującymi zadania z zakresu ochrony i opieki nad dobrami kultury. Chodzi tu o informacje i komunikację mające znaczenie dla identyfikowania zagrożeń lub naruszeń dotyczących dziedzictwa kulturowego i inicjowania lub prowadzenia w tych sprawach odpowiednich postępowań. Pewne trudności i deficyty, jakie trapią organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości, jaskrawiej widać w sytuacji, gdy przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu uzyskuje wymiar transgraniczny i międzynarodowy bądź gdy sprawcy różnych jej przejawów angażują do swoich działań nowoczesne technologie i zaawansowane wytwory techniki. Istnieje potrzeba doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy organów zajmujących się przestępczością przeciwko dobrom kulturowym, obejmującego m.in. pozyskiwanie umiejętności stosowania właściwych kwalifikacji prawnych zachowań zabronionych. Szczególną wagę należy

przykładać do kwestii zapobiegania tego typu przestępczości. Służą temu oczywiście lepsze regulacje prawne, sprawniejsze funkcjonowanie różnych organów i instytucji czy stosowanie właściwych rozwiązań technicznych w ochronie dziedzictwa kulturowego, ale zasadniczą rolę odgrywa tu odpowiednia, dobrze zorganizowana działalność edukacyjna, dzięki której w społeczeństwie osiąga się wysoki poziom świadomości, jak wielką wartością jest dziedzictwo kulturowe i jak ważne jest jego zachowanie dla przyszłych pokoleń.

Publikację tę – jako lekturę obowiązkową – należy zarekomendować nie tylko teoretykom i praktykom zajmującym się ochroną i opieką nad dziedzictwem kulturowym, ale również osobom, które na co dzień, zajmując się w swoim życiu zawodowym problemami różnego typu przestępczości, stykają się lub mogą się zetknąć z przypadkami czynów zabronionych godzących w dobra należące do sfery dziedzictwa kulturowego. Pozycję tę warto również polecić tym, których problemy ochrony i zachowania dzie-

dzictwa kulturowego zajmują w sposób nieprofesjonalny i po prostu „leżą im na sercu”. Dobrze byłoby, gdyby w kręgu czytelników tej publikacji znalazły się osoby mające wpływ na kształtowanie treści polskiego prawa i kierunków polityki jego stosowania. Będzie to dla nich z pewnością lektura pouczająca i inspirująca. Należy jednak dodać, że książka nie jest niestety łatwo osiągalna i przypuszczalnie jej nakład nie jest wysoki. Szkoda więc, że nie została ona opublikowana w którymś z lepiej widocznych na rynku wydawnictw prawniczych, dysponujących i dobrze funkcjonującymi instrumentami promocji, i sprawnymi kanałami dystrybucji.

Na zakończenie wypada docenić piękny gest redaktorów publikacji i autorów zamieszczonych w niej opracowań. Recenzowaną książkę poświęcono pamięci Piotra Ogrodzkiego – zmarłego w 2013 roku wicedyrektora Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów oraz redaktora naczelnego czasopisma o profilu popularnonaukowym pt. „Cenne. Bezcenne. Utracone”. □

Przypisy

1 Warto choćby wspomnieć – poza bliżej tu prezentowaną pozycją – o takich pracach monograficznych i zbiorowych z ostatnich kilku lat, jak np.: W. Szafranski (red.), *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, Wydawnictwo Poznańskie, t. 1 – Poznań 2007, t. 2 – Poznań 2008; M. Trzeciński, *Przestępczość przeciwko zabytkom archeologicznym. Problematyka prawno-kryminalistyczna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010; A. Szczekala, *Falszerstwa dzieł sztuki. Zagadnienia prawnokarne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012; K. Zeidler (red.), *Prawo ochrony zabytków*, Wolters Kluwer, Warszawa-Gdańsk 2014; W. Pływaczewski, B. Gadecki (red.), *Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Perspektywa prawna i kryminologiczna*, C.H. Beck, Warszawa 2015; W. Pływa-

czewski, S. Buczyński (red.), *Wandalizm wobec dziedzictwa kulturowego i naturalnego*, Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej WPIA UWM w Olsztynie, Olsztyn 2015; M. Różański, N. Kasperek (red.), *Ochrona dóbr kultury. Aktualne wyzwania*, Łódź 2016; D. Wilk, *Falszerstwa dzieł sztuki. Aspekty prawne i kryminalistyczne*, C.H. Beck, Warszawa 2016.

2 Por. M. Rau, *Nielegalny obrót dziełami sztuki w wybranych porządkach krajowych i prawie ponadnarodowym. Zagadnienia porównawcze odnośnie do przepisów karnych market nations i source nations*, „Studia Prawnicze i Administracyjne” 2014, nr 3, s. 37-38.

3 Zob. M. Trzeciński, *Przestępczość przeciwko zabytkom*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 6, s. 51. Por. także: O. Jakubowski, *Karnoprawna ochrona zabytków – rozważania nad kierunkami zmian praw-*

nych, [w:] *Prawo ochrony zabytków*, Warszawa-Gdańsk 2014, s. 482, 483-485.

4 Ustawa z dnia 7 maja 1999 r. (tekst jednolity z dnia 26 listopada 2015 r., Dz. U. z 2015 r., poz. 2120).

Bibliografia

Jakubowski O., *Karnoprawna ochrona zabytków – rozważania nad kierunkami zmian prawnych*, [w:] Zeidler K. (red.), *Prawo ochrony zabytków*, Warszawa-Gdańsk 2014.

Rau M., *Nielegalny obrót dziełami sztuki w wybranych porządkach krajowych i prawie ponadnarodowym. Zagadnienia porównawcze odnośnie do przepisów karnych market nations i source nations*, „Studia Prawnicze i Administracyjne” 2014, nr 3.

Trzeciński M., *Przestępczość przeciwko zabytkom*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 6.

